

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ

**ЗБОРНИК-ПРЕДАВАЊА НА LV ЛЕТНА ШКОЛА
НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ
ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА**

Охрид, 17.8. — 2.9.2022 година

За издавачот:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Уредник:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Зборник-предавања на LV летна школа на МЕЃУНАРОДНИОТ
СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И
КУЛТУРА
при УКИМ

Редакциски одбор:

проф. д-р Ордан Чукалиев
проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска
проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ
проф. д-р Биљана Мирчевска-Бошева
м-р Евдокија Илијевска

Јазична редакција:

Виолета Јованоска-Никовска - Момент Мал

Компјутерска обработка:

Винсент Графика

Печати: Винсент Графика

Тираж: 150 примероци

СОДЖИНА

Свечено обраќање на проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на универзитетот „св. Кирил и методии“ во Скопје.....	7
Поздравна реч на проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска, директорка на меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ.....	10
ИЗВЕШТАЈ НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА ПРИ УКИМ.....	13
Борче Арсов ЗБОРНИК НА ПРЕДАВАЊА ОД LIV ЛЕТНА ШКОЛА НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА.....	37
ПРЕДАВАЊА.....	42
Елка Јачева-Улчар; Лазе Трипков; Ласко Цуровски ГЛАГОЛИЦАТА И КИРИЛИЦАТА НИЗ ПРИЗМАТА НА БОГАТОТО МАКЕДОНСКО КУЛТУРНО-ИСТОРИСКО НАСЛЕДСТВО И НИВНАТА ПРИМЕНА.....	43
Ѓоко Горѓевски СВЕТИ НАУМ И ПРОРОКОТ НАУМ.....	57
Наташа Аврамовска ДРАМСКИОТ СВЕТ НА ГОРАН СТЕФАНОВСКИ МЕЃУ ЛОКАЛНОТО И УНИВЕРЗАЛНОТО.....	67
Искра Пановска-Димкова ФОНЕТСКО-ФОНОЛОШКИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ ПРИ УСВОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ.....	87
Катерина Велјановска ИМНИЌАТА И ФРАЗЕОЛОГИЈАТА.....	101
Марија Паунова МАКЕДОНСКИ ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ (ДИЈАХРОНИЈА / СИНХРОНИЈА).....	113
Славчо Ковилоски ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ КАКО КУЛТУРНА ИКОНА.....	124
Владимир Мартиновски ИНТЕРМЕДИЈАЛНИТЕ ДИЈАЛОЗИ НА СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ СО СЛИКАРСТВОТО И МУЗИКАТА.....	137
Бобан Карапејовски ПРОМОТИВНА РЕЧ ЗА „КНИГА НА СВЕТИТЕ БРАЌА КИРИЛ И МЕТОДИЈ“.....	150

Иван Антоновски ПРВА АНТОЛОГИЈА НА ТВОРЕШТВОТО НА ОХРИДСКИТЕ РАСКАЖУВАЧИ	157
Иван Антоновски ФРАГМЕНТ ОД „БЕГАЛКА“ НА ИЉОСКИ И ИЗБОРИ ОД „КОНЗЕРВИРАНИ ИМПРЕСИИ“ НА СТЕФАНОВСКИ НА НЕКОЛКУ ЈАЗИЦИ	164
ПРЕВОДИ НА ФРАГМЕНТ ОД „БЕГАЛКА“ НА ВАСИЛ ИЉОСКИ	167
VASIL ILJOSKI - RUNAWAY	167
ВАСИЛ ИЉОСКИ - ПОБЕГУЉА	170
VASZIL ILJOSZKI - A SZÖKTETETT LEÁNY	174
VASIL ILJOSKI - UTEČENKA – LENKA KUMANOVANKA	178
ПРЕВОДИ НА ИЗБОРИ ОД „КОНЗЕРВИРАНИ ИМПРЕСИИ“ ОД ГОРАН СТЕФАНОВСКИ	183
АДРЕСАР НА УЧЕСНИЦИТЕ НА 55. ЛЕТНА ШКОЛА НА МСМЈЛК ПРИ УКИМ	195

Иван Антоновски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Филолошки факултет „Блаже Конески“

i.antonovski@gmail.com

ПРВА АНТОЛОГИЈА НА ТВОРЕШТВОТО НА ОХРИДСКИТЕ РАСКАЖУВАЧИ

Димитар Пандев и Славе Ѓорѓо Димоски. *Охридски раскажувачи.*
Охрид: Општина Охрид, 2022.

*Промотивна реч одржана на промоцијата во рамките на
55. Лейна школа на Меѓународниот семинар за македонски
јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил
и Методиј“ во Скопје, во Конгресниот центар на УКИМ, на 24
август 2022 година*

Темелитата посветеност на книжевноста на и за својот роднокрај, којашто ја остваруваат универзитетскиот професор, д-р Димитар Пандев и поетот и книжевен критичар и преведувач, Славе Ѓорѓо Димоски, со истражувачки потфати, антологиски избори итн., се издвојува како единствена во нашава актуелна, македонска книжевна и културолошка современост. По антологијата на песни за Охрид, „Дојди во Охрид“ (2016), публикацијата „Антологија на ловорот“ (2020) во којашто по повод 190 години од неговото раѓање е збрано највредното и најважното напишано за Григор Прличев – публикација којашто е студиозна ретроспектива на македонистичката прличевистика и по „Книга за Чинго“ (2021), публикација за еден од најголемите охридани на XX век, во којашто се поместени бројни прилози на еминентни имиња, низ кои читателот на едно место може да се запознае со величината на Чинговото дело, приредувањето и објавувањето на изданието „Охридски раскажувачи“ (2022) се чини е логична и очекувана последователност – чин со којшто од страна на Пандев и Димоски се завршува уште еден клучен дел од реконструкцијата на охридскиот книжевен мозаик.

Како што ќе нагласи и Пандев во предговорот на изданието „овој избор има цел ретроспективно да прикаже дел од раскажувачката

страст на охридѓаните што го навикнаа перото да запишува приказни од по охридските цркви и манастири, долапи и мусандри, од илинденските кривници, па дури и по темниците... и што ја оспособија мислата да се развива слободно во духовните сокровишта на македонскиот јазик. Секој од раскажувачите (инаку, 17 на број – заб. наша), на извесен начин судбински е поврзан со Охрид и Охридско, како место на раѓање или на образование, на работа или на домување.“ (2022: 12)

Пандев и Димоски, за „Охридски раскажувачи“, во самото издание ќе напоменат дека тоа е избор, но ние сме должни да напоменеме дека станува збор за антологиски избор, што се констатира по микропрочитот на текстовите опфатени меѓу кориците на ова издание – од времето на преродбата па сè до осовременувањето, текстови на творци родени во две половини од два века, втората половина на XIX век и првата половина на XX век, при што голем дел од нив се незаобиколни не само во рамките на приказот на охридската книжевна традиција, туку и во рамките на трајните вредности на севкупната македонска книжевност. Како во ретко која антологија објавена кај нас изминатиов период, Пандев и Димоски не се задржуваат само на уводот / предговорот, којшто во случајов е увод во охридската нарација, туку пристапуваат кон детална, книжевно-историска и книжевно-критичка елаборација за опфаќањето на секој од авторите и секој од текстовите одделно. На секој застапен автор и текст им претходи текст од Пандев и/или Димоски, во којшто не се изнесуваат општи биографски податоци за авторот или веќе позната фактографија за творештвото, туку се изнесува вредносен суд којшто е на фонот на длабоката спознајност на македонските книжевни вредности и на темелитата критичка упатеност во опусот на застапените автори. Не може да не нагласиме дека форматот на „Охридски раскажувачи“ се издвојува како еден од примерите како да се подготви антологија во вистинска смисла на зборот, како вистинска, образложена рефлексija на критичкото исчитување – примери коишто треба да се следат не само кога се составуваат избори коишто се однесуваат на некаков локален контекст, како во случајов кога предмет на интерес е творештвото на автори коишто на некој начин животните патеки ги довеле во Охрид, туку и воопшто кога

се подготвува антологиски книжевен избор. Впрочем, и „Охридски раскажувачи“, наоко го опфаќа највредното од прозното творештво на автори од Охрид, при што во јазична, стилска и тематска смисла е целина којашто ги претставува книжевните карактеристики на *охридскиот просјор*, сепак, пред сè е избор којшто претставува македонски книжевни достоинства, согледани и во еден поширок, ненационален, ами пред сè естетски книжевен контекст.

Но, зошто и историски е значајна охридската нарација? Одговорот е уште на самиот почеток на уводниот текст на ова издание – затоа што „охридската нарација се надоврзува на свети Климентовата поетика и реторика, воспоставена во Охридската книжевна школа, и се развива врз јатката на средновековната житејска, но и апокрифна литература, на фонот на општохристијанската патристика, како и врз цар Самуиловата дворска литература, перспективно развивана во книжеvnата кореспонденција со дворските легенди на соседните царства, но и на далечните кралства од сите четири страни на светот, отпосле вгнездени во ’Чудесата на пресвета Богородица’.“ (2022: 7) Творештвото опфатено меѓу кориците на „Охридски раскажувачи“ е книжевен и историски континуитет на оваа традиција.

Од друга страна, неизбежно е да се даде барем кус одговор и на прашањето зошто оваа книга е значајна и воопшто за македонската книжевност во актуелниот миг. Не ќе кажеме нешто ново, но би повториле дека охридската проза своевремено мошне високо котираше во македонската литература и лектира. Целта на оваа книга е тоа да се возобнови на определен начин. Но, оваа книга и нè опоменува како книжевна наука – реоткрива високи книжевни вредности, на коишто не секогаш сме им посветиле доволно внимание, а некои од авторите застапени меѓу нејзините корици биле неизбежни во создавањето на новата, тогаш младата, македонска литература и во стандардизирањето на македонскиот јазик. На ова, Пандев и Димоски јасно укажуваат во кусите, но исклучителни критички текстови коишто претходат на сегментот од творештвото на секој автор застапен во „Охридски раскажувачи“.

Изборот започнува со „Житие на св. Јоан Владимир“ – текст напишан / запишан од авторот со којшто се заокружува охридската дамаскинарска традиција и започнува охридската житејска традиција

на охридско наречје издигнато на степен на јазик на црковната и на народната литература т.е. на стилска синтеза меѓу црковниот и народниот јазик – Јонче Снегар. Потоа следи „Мара Пепелашка се чинит царица“, запишана / напишана и објавена од Кузман Шапкарев. Како што ќе нагласат Пандев и Димоски: „Читајќи ја Шапкаревата 'Мара пепелашка се чинит царица', колку и да се домислуваме на сите можни верзии на овој текст, од средновековието преку романтизмот, до најсовремените мултимедијални проекции, едно мора да признаеме: оваа верзија се разликува од сите други. Исполнета со охридски наратив, таа го одразува охридскиот менталитет, независно од патиштата по кои се нашла во охридското раскажувачко милје. Охридската Мара Пепелашка... не е Пепелашка на Шарл Перо, ниту пак на браќата Грим, уште помалку е византиската верзија за Теофана крчмарката... Таа е охридска приказна, зашто пепелта во Охрид не гнаси туку краси!“ (2022: 17)

Опфаќајќи дел од творештвото на Зафир Белев, Пандев и Димоски и потсетуваат на важноста на мемоарската проза за книжевната традиција, а потоа следат приказната за Царот и верната жена (Геновева) и приказната за цар Костадин и сестра му (легендата за кукавицата и гугутката), запишани / напишани од еден од основачите на Младата македонска книжевна дружина и виден соработник на списанието „Лоза“ – Евтим Спространов, којшто исто како и Марко Цепенков, прво ги слушал приказните, па потоа ги запишувал.

Со право, Пандев, во предговорот ќе нагласи: „И ќе им/ни треба, треба уште многу време да дотолмачуваат/ме од кај им би таа моќ раскажувачка, и сите тие приказни, од Будим или Лајпциг, од Париз или Гетинген, од Солун или Софија, од Москва или Питер, или пак од Херсон или Рим, од Американите ли или Аргентините, а зошто не едноставно – од Охрида града, од лозата горичка, корабичка, рачанска, чешостинска, - или пак од Лозата на Младата македонска книжевна дружина. Имено, чија е Пепелашка? чија е Геновева? а Ленора? Зашто таа лоза испадна колку охридска и наша, триж по толку за другите отаде планињето – загорничка та сепатристичка. Македонистичка!“ (2022: 10)

Современиот период во ова издание започнува со фрагменти од творештвото на Ванчо Николески. Со тоа, Пандев и Димоски

покажуваат и изразита свесност на важноста на книжевноста за деца за националната книжевност. Во овој нивен избор, нема *книжевносќи за деца* и *книжевносќи за возрастни*, ами само естетски вредна книжевност. Евидентно е дека при изборот, Пандев и Димоски ги имале предвид критериумите коишто ја определуваат книжевноста како соодветна за детската рецепција и навистина ги поместиле оние извадоци на коишто и по повеќекратни навраќања на делата на Николески би сфатиле дека се најмоќните, најсоодветните делови од нив.

Преку овој избор, Пандев и Димоски вршат и *рехабилитација* и реактуализација и на еден од порано најнапаѓаните, оспорувани и несфатени македонски писатели – Иван Точко, којшто меѓу првите ја совладал вештината на кусиот расказ и на новелата. Повторно нè потсетуваат и на творештвото на Борис Бојадиски, авторот со чијашто стамена синтакса се воспитувале цели генерации. Но и на Радолав Петкоски, авторот од чијашто проза, Блаже Конески ги издвоил примерите преку коишто во Граматиката на македонскиот литературен јазик ги открива категоријалните особености на македонскиот јазик. Па така, тука е и култниот книжевен лик – рибарот Климе на Петкоски.

Во изборот се застапени и делови од творештвото на Димче Маленко, Томе Момировски (авторот во чиешто творештво доминира охридскиот социолект), Видое Видически (авторот на задоцнетото објавување, оти ако негови дела беа објавени тогаш и кога се напишани ќе остаеа уште поголема трага во македонскиот книжевен простор), Коста Фортмар, Иван Паунчев (авторот во чиешто творештво доминира охридскиот градски / варошки говор), но и неизбежниот Живко Чинго – авторот со кого, Пандев ќе констатира „регионалномакедонската / македонскорегионалната проза прераснува во светскоуниверзална/универзалносветска при сè што можеби претходно била (Јоаким Крчовски, Григор Прличев)“ (2022: 193)... Но застапени се и Бошко Смаќоски, Трајан Петровски и Зоран Ковачески. И тоа не со фрагментите на кои први би помислиле при присетот на нивната проза, туку Пандев и Димоски издвојуваат други, со кои и ни укажуваат дека навистина треба да го препрочитаеме и творештвото на овие автори.

За антологискиот пристап во подготовката на ова издание говори и фактот што Пандев и Димоски не го следеле принципот еден автор – еден текст (како што вообичаено се случува во голем дел од изданијата кои претставуваат избор од прозно творештво), туку за секој автор издвојувале/овозможувале по онолку простор колку што според нивниот критички суд заслужува неговото творештво, вреднувано, односно валоризирано во поширокиот книжевен контекст. Впрочем, ова е само уште еден показател за темелитиот и студиозен, но едновременно и бескомпромисен пристап при подготовката на ова издание, на кој всушност се должи и вредноста на изборот.

„Охридски раскажувачи“ е издание кое за прочит и промислување го препорачуваме и на домашните и на странските македонисти, како важен изворник на сознанија, текстови потребни за потсетување и навраќање на дел од македонските книжевни вредности, меѓу кои некои се вградени во темелите на нашиот книжевен канон. Ама, и затоа што на страниците на ова издание ќе се најдат и книжевни вредности кои на моменти се чини и биле (под)заборавени, ставени на страна или недоволно афирмирани уште во периодот на нивната првообјава, а Пандев и Димоски застапувајќи ги во „Охридски раскажувачи“ и давајќи критички коментар за нив и нè повикуваат одново да им се навратиме и да им посветиме должно внимание. Затоа што преку охридската нарација, всушност се спознаваат и дел од особеностите и достоинствата на македонската нарација воопшто.

Со својата решеност да го предметат поривот за валоризирање на сето она што е книжевна вредност и е поврзано со Охрид, со „Охридски раскажувачи“ и изданијата приредени претходно, но и со следните кои може да се очекуваат, Пандев и Димоски се задлабочуваат и во историјата, особено книжевната и врз нејзиниот одраз врз актуелната книжевна стварност. Ама, едновременно, со ваквата своја посветеност на охридската книжевна вертикала и се вградуваат во историјата. Им посакуваме да истраат во поривот, за да се случат и следни изданија кои ќе го комплетираат охридскиот книжевен мозаик, со кој придонесуваат и да се разбистри и разјасни и големата македонска книжевна слика.

Но, во меѓувреме, да го исчитаме и промислиме она што е меѓу кориците на „Охридски раскажувачи“. И ќе сфатиме дека „...ништо на овој свет не е подолго од епска песна и пораскошно од народна приказна и ништо не е позбито и побисерно од расказот. И ништо не е попространствено и подетализирано од – романот!“ (2022: 11) Но и ќе се навратиме, а некој можеби и првпат ќе прочита прозни текстови „во кои нема што нема, па и по некоја риба од Охрида ќе се најде!“ (2022: 11)